

Вељко Ж. Брборић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

https://doi.org/10.18485/ai_zsjoski.2018.1.23371.3::821.163.41 Андрић И.

ИВО АНДРИЋ У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА И ЧИТАНКАМА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊУ ШКОЛУ**

У раду се говори о делу Иве Андрића у настави. Урадићемо увид у актуелне наставне планове и програме и видети заступљеност дела Иве Андрића у наставном процесу. Наиме, наставни програм је службени докуменат и он одређује која дела ће се обрађивати на наставним часовима из књижевности. Није спорно да је Иво Андрић писац чије је књижевно дело најзаступљеније у српској школи. Истовремено ћемо анализирати неке уџбенике за основну и средњу школу и видети шта се тражи од наших ученика када је у питању интерпретација Андрићевих дела. Дакле, урадићемо увид у основну уџбеничку литературу и видети какав је приступ делу нашег нобеловца. То ће, по нашем мишљењу, бити довољно да се изведу одговарајући закључци о месту и улози дела Иве Андрића у настави, тј. потврди да је у питању дело најзаступљенијег и најзначајнијег школског писца.

Кључне речи: Иво Андрић, наставни програм, читанке, основна школа, средња школа, уџбеници и приручници.

* brboricv@eunet.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примена* (бр. 178006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

Свима који се баве наставом књижевности у нашим основним и средњим школама добро је познато да је Иво Андрић писац чије је дело најзаступљеније у нашем школском систему. Тако је већ неколико деценија, и то, вреди јасно истаћи, у српској школи није било спорно ни раније и није спорно ни данас. Када говоримо о основној школи, овде мислимо на старије разреде основне школе, као и на целокупну средњу школу, без обзира на њено трајање и различита усмерења.³ Пре више од две деценије Вук Милатовић је објавио методичку студију *Књижевно дело Иве Андрића у настави* (Милатовић 1996) и она представља драгоцен школски приступ Андрићевом делу.⁴ Аутор на почетку књиге констатује: „Андрић је у школским програмима заступљен – сасвим оправдано, више него иједан други писац. Али, сматрамо, није добро извршен избор Андрићевих дела за наставно проучавање и та дела нису најприкладније распоређена по појединим разредима. Дакле, Андрић као великан наше књижевности довољно је заступљен у школским програмима, али та заступљеност могла би бити боља, није усклађена с најбољим књижевним остварењима овога писца” (Милатовић 1996: 16). Ни протеkle две деценије ову тезу нису оспориле.

2. Увид у наставне планове и програме

Наставни планови и програми су службени документи, доносе их просветне власти и они су основа сваке

3 По правилу, наша средња школа има, може се рећи, три модела, и то: гимназије (различитих усмерења у трајању од четири године), четворогодишње стручне средње школе и трогодишње средње школе, углавном занатских усмерења.

4 Ова књига је заправо измењена и допуњена докторска дисертација Вука Милатовића, одбрањена на Филолошком факултету у Београду.

ваљане наставе. Док планови доносе информације о томе који се предмети изучавају у одређеном разреду и њихов број часова (недељни и годишњи), програми одређују садржаје планова и у настави књижевности врло прецизно доносе имена писаца и њихова дела која се одређују у појединим разредима основне и средње школе. Истина, понекад поред обавезних текстова налазимо и факултативне. Увидом у актуелне наставне програме у Републици Србији налазимо следећа дела Иве Андрића:

А. ОСНОВНА ШКОЛА

1. Пети разред: *Мостови* (одломак)
2. Шести разред: *Аска и вук*
3. Седми разред: *Прича о кмету Симану* (одломак)
4. Осми разред: *Мост на Жени* (одломак)

Б. СРЕДЊА ШКОЛА⁵

5. Први разред: *На Дрини ћуприја* (одломак),
О причи и причању (одломак)
6. Други разред: *Пут Алије Ђерзелеза*
7. Трећи разред: *Ex Ponto*, *На Дрини ћуприја*
8. Четврти разред: *Проклета авлија*

Наша намера није да овде посебно анализирамо да ли је ово најбољи избор Андрићевих дела за наставну обраду на часовима и да ли су они добро распоређени по разредима, о томе се може читати у поменутој студији В. Милатовића, већ да констатујемо да се у свим старијим разредима основне школе и у свим разредима средње

5 При увиду у наставне планове и програме за средњу школу определили смо се за гимназију (општи тип), јер мислимо да је је такав приступ најрепрезентативнији. У гимназијама друштвено-језичког и природно-математичког смера нема одступања од овог модела, док у стручним школама (четворогодишњим и трогодишњим) има мањег одступања, али је Андрићево дело заступљено у свим разредима.

школе налазе Андрићева дела и да су планирана за анализу на наставним часовима и то осам школских (наставних) година у континуитету, тј. од петог разреда основне школе до краја средњошколског образовања.

Ради прегледности и бољег увида у заступљеност дела Иве Андрића у настави направимо и кратак преглед наставних програма бивших „истојезичних” република, данас самосталних држава. У Босни и Херцеговини сусрећемо два приступа, један у Републици Српској и други у Федерацији БиХ. Наставни програми у Републици Српској су врло слични оним у Србији, не и идентични: ОСНОВНА ШКОЛА – шести разред: *Мостови*; седми разред: *Аска и вук*; осми разред: *Прича о кмету Симану*; девети разред: приповетка *Коса*; СРЕДЊА ШКОЛА – први разред: *О причи и причању*; *Аска и вук*; други разред: *Мост на Жени*; *Аникина времена*; *Пут Алије Ђерзелеза*; трећи разред: *На Дрини ћуприја*; *Ex Ponto*; четврти разред: *Проклета авлија*.⁶

У Федерацији БиХ је приступ потпуно другачији, Андрића је неупоредиво мање – пети разред: *Аска и вук*; осми разред: *Књига* (приповетка); девети разред: есеј А. Г. Матош; други разред: *Деца*; четврти разред: *Проклета авлија*.⁷

6 Вреди нагласити да формално постоји разлика између Републике Србије и Републике Српске, али она суштински не постоји. Заправо, у Србији је основно школство осмогодишње, а у Српској деветогодишње. Поређењем наставних програма, јасно је да је први разред у Српској, на неки начин, изједначен са предшколском годином у Србији и да су наставни садржаји врло слични, али да формално постоји једногодишња разлика.

7 Званична Босна и Херцеговина данас с много критике говори о Иви Андрићу и његовом делу. О Андрићевом односу према Босни и Херцеговини можда најбоље сведочи реченица Рајка Петрова Нога о одлуци писца како да поступи с новчаним износом Нобелове награде за књижевност: „Цео новчани износ награде – такав је то био шкртац – Иво Андрић је поклонио Босни, којој је, однекуд, све дужан” (Ного 2011: 5).

У Републици Хрватској Иво Андрић је, као школски писац, потпуно скрајнут и маргинализован и обрађују се само следећа дела: 1. *Немири* (*Бог избија као свјетло*);

4. *Хрватска млада лирика*, *Јадни немир*, *Ex Ponto*. Ни школски систем у Црној Гори не цени превише дело И. Андрића, па су за обраду планирана само следећа дела: *Аска и вук*; приповјетке (избор); *На Дрини ћуприја* и *Проклета авлија*.

На основу увида у наставне програме лако је констатовати да је књижевно дело Иве Андрића добро заступљено у Републици Србији и Републици Српској, док се с правом може констатовати да је маргинализовано у Федерацији БиХ и да је врло слична ситуација у Хрватској и Црној Гори. То, без сумње, показују увиди у наставне планове и програме.

3. Увид у читанке за основну и средњу школу⁸

Овде ћемо се бавити само увидом у читанке у Републици Србији, али и ту смо се одлучили за селективан приступ. Заправо, урадићемо увид у све разреде, али не и све читанке.⁹ Читанке су основни уџбеници у настави

8 Раније су уџбеници, па и читанке, били на лакшем папиру и мањег формата. Сада је уобичајено да су читанке већег формата (20,5 X 26,5) и нешто „тежег” папира, па их то чини мање погодним за рад. И обим читанки је неуједначен, оне за основну школу су по правилу до 15 табака (до 240 страна), док средњошколске имају и по скоро 400 страна. Мислимо да је то превише.

9 У Србији је, нарочито у последњих десетак година, у школској употреби велики број читанки различитих издавача за исти разред. Понекад исти издавач има две различите читанке за исти разред и овакав приступ нам није близак. Иако су све рађене према истом наставном програму, приступ делима и писцима није уједначен. Разуме се и да је квалитет тих уџбеника неуједначен, па смо се одлучили да овде не радимо контра-

књижевности, помоћу њих се ученици уводе у књижевност и њихова улога у тумачењу књижевних дела је незаобилазна. У читанкама увек, по правилу, на првом месту налазимо уметничке текстове (у целини или у деловима), а потом сусрећемо књижевнонаучне и стручне текстове и они су у функцији тумачења првих. Уз то, ови други текстови, чији су креатори аутори читанки, доносе и тзв. дидактичко-методичку апаратуру. Тако сусрећемо локализацију књижевних текстова, податке о писцу, као и различита питања, задатке и друге подстицаје за тумачење књижевних дела, али и важних књижевнотеоријских појмова и најчешће објашњења непознатих речи и израза (Илић 1997: 112, Николић 1992: 52–53). Читанке и лектира, заправо, помажу да се књижевно дело припреми за наставну интерпретацију уз помоћ, већ поменуте, методичке апаратуре. Књижевни текст је увек примаран, а све остало је секундарно, али не и неважно (Павловић 2008: 160–162).

3. 1. Биографија Иве Андрића у читанкама

Већ смо констатовали да није било могуће овде донети садржаје свих читанки које говоре о биографији Иве Андрића.¹⁰ Тако смо покушали да узмемо различите издавачке куће и посебно различите ауторе, па доносимо изводе из по једне читанке за сваки разред.

стивну анализу по разредима, већ да, по принципу случајног узорка узмемо различите читанке различитих издавача и да видимо приступ Андрићевом делу у њима.

- 10 Последњих година је број читанки појединачно за сваки разред нагло порастао. Сигурни смо да је било разлога да се престане са употребом само једне читанке, али нам се чини да је на нашем простору довољно да за један разред имамо две или три читанке. Просветна власт сада покушава да уреди ову област, али то неће ићи тако лако.

Читанка за пети разред издавачке куће Клет о Андрићу доноси следеће податке: „Иво Андрић (1892–1975) сматра се најзначајнијим српским књижевником XX века. Основну школу и гимназију завршио је у Вишеграду и Сарајеву, а студије историје и књижевности у Грацу. Био је дипломата и у периоду од 1921. до 1941. године радио је у дипломатским представништвима у Риму, Букурешту, Грацу, Паризу и Берлину. У својим делима спајао је историју, мит, легенду и модернистичку поетику. Добио је Нобелову награду за књижевност 1961. године за роман *На Дрини ћуприја*. Објавио је књиге прича и приповедака: *Ex Ponto*, *Немири*, *Пут Алије Ђерзелеза*, *Приповетке*, *Нове приповетке*, *Панорама*, *Лица*. Најпознатији романи: *На Дрини ћуприја* (1945), *Травничка хроника* (1945), *Госпођица* (1945) и *Проклета авлија* (1954)” (Станковић Шошо 2015: 2009).

Читанка за шести разред Завода за уџбенике о Андрићу ученицима нуди следеће податке: „Иво Андрић (1892–1975) – писац и мислилац светског угледа и славе. Добитник је Нобелове награде за књижевност (1961). Дела Иве Андрића преведена су на око четрдесетак језика. Писао је песме, приповетке, романе, есеје, путописе. Најпознатија дела су му романи: *На Дрини ћуприја*, *Травничка хроника*, *Проклета авлија* и *Госпођица*, неколико збирки приповедака, књига записа *Знакови поред пута*”. (Андрић 2009). Занимљиво је напоменути да и *Читанка за седми разред* истог аутора и истог издавача доноси идентичне податке о писцу (Андрић 2006: 208), без иједне измене или допуне.

На крају, у уџбенику *Ризнице речи – Читанка за седми разред основне школе* налазимо азбучник писаца насловљен **Они су писали за нас**. У њему сусрећемо прилично детаљне податке о животу и делу Иве Андрића: „Андрић, Иво (1892–1975), сматра се најзначајнијим српским писцем XX века. Основну школу и гимназију

завршио је у Вишеграду и Сарајеву, а студије историје и књижевности у Грацу. Био је дипломата и у периоду од 1921. до 1941. године радио је у дипломатским представништвима у Риму, Букурешту, Грацу, Паризу и Берлину. У својим делима спајао је историју, мит, легенду и модернистичку поетику. Једини је наш писац који је добио Нобелову награду за књижевност, и то 1961. Објавио је: *Ex Ponto* (1918), *Немири* (1920), *Пут Алије Ђерзелеза* (1920), *Приповетке* (1936), *Нове приповетке* (1948), *Панорама* (1958), *Лица* (1960). После Андрићеве смрти објављена су дела: *Кућа на осами* (1976) и *Знакови поред пута* (1976). Најпознатији романи су: *На Дрини ћуприја* (1945), *Травничка хроника* (1945), *Госпођица* (1945) и *Проклета авлија* (1954)” (Станковић Шошо 2016: 209). Овде се види да је ово поновљена биографија истог аутора из читанке за пети разред, али су, уз то, додате године за свако објављено дело. Нисмо сигурни да је нужно навести све године, јер испада да је задатак ученика седмог разреда да о Андрићу зна чак осамнаест година. То нам се чини непотребним, посебно не видимо разлоге зашто се наводе године за дела која уопште неће обрађивати.

Уџбеник *Речи мудрости* – читанка за осми разред основне школе, коју потписују Зорица Несторовић и Златко Грушановић са назнаком **представљамо ти...** о Андрићу нуди прилично обимне податке: „Рођен је 1892. године у Доцу код Травника. У Сарајеву је завршио гимназију. Словенске књижевности и историју студирао је у Загребу, Бечу, Кракову и Грацу, у ком је 1924. године одбранио докторат са темом из босанске историје.¹¹

11 Код нас се мало зна о докторској дисертацији Иве Андрића. Овде наводимо један краћи цитат: „Босну је у најкритичнијем тренутку освојио један азијатски ратнички народ чије су друштвене институције и обичаји значили негацију сваке хришћанске културе и чија је вера настала под другим климатским и друштвеним условима и неподесна за свако прилагођа-

Током Првог светског рата био је ухапшен као припадник југословенске националне омладине и покрета 'Млада Босна'. Између два светска рата радио је у дипломатској служби Краљевине Југославије, и то најпре у Ватикану, потом у Берлину. За време немачке окупације живео је повучено у Београду. Након ослобођења био је народни посланик, први председник Савеза књижевника Југославије, а потом се опет повукао из јавности и са функција. Године 1961. добио је Нобелову награду за књижевност. Међу свим наградама које су му за живота припале, ова је најпрестижнија. Он је једини српски писац који је добио ову награду. Као и сваки велики прозни писац, и Андрић је најпре писао песме („*Ex Ponto*”, „*Немири*”). Међутим, остао је упамћен по својим романима и приповеткама. Његови најпознатији романи су *Травничка хроника*, *На Дрини ћуприја* и *Проклета авлија*, а међу приповеткама посебно место припада *Мосту на Жепи*, *Аникиним временима*, *Путу Алије Ђерзелеза*... Умро је у 1975. године у Београду” (Несторовић–Грушановић 2016: 186).

Као што се може видети, у читанкама за основну школу приступ биографији и делу писца је неуједначен. Некада је више података о животу, некада мање, некада се наводи већи, а некада мањи број ауторових дела. Чини нам се да би било добро да је тај приступ сегментиран и да се појачава од петог до осмог разреда. Наведени примери из уџбеника не сведоче о томе. Такође сматрамо да би вредело инсистирати на оним делима која се обрађују током школовања и да је њих важно посебно истаћи.

Сличан је приступ и у читанкама за средњу школу. Раније издање читанке за први разред Завода за уџбенике, које су као аутори потписивале Љиљана Николић

вање – прекинула духовни живот земље, изобличила га и од тога живота начинила нешто сасвим особено” (према Шиповац 2009: 7). Дисертација је одбрањена 1924. године.

и Босилка Милић, имао је на крају *Азбучник писаца са прегледом најзначајних дела* и ту су се о Андрићу доносили основни подаци. У последњем издању *Читанке са књижевнотеоријским појмовима за I разред гимназија и средњих стручних школа* из 2016. године на самом почетку налазимо основне о Андрићу: „романописац, приповедач и есејиста. Најзначајнији српски писац XX века и његова дела су међу најпревођенијима. Добитник је многобројних награда за књижевност и изузетан допринос нашој култури. Добио је Нобелову награду за књижевност 1961. године. Најзначајнија дела: песме у прози *Ex Ponto* (1918), *Немири* (1920); приповетке: *Пут Алије Ђерзелеза* (1920), *Приповетке* (три књиге: 1924, 1931, 1936), *Нове приповетке* (1948); романи: *На Дрини ћуприја* (1945), *Травничка хроника* (1945), *Госпођица* (1945), *Проклета авлија* (1945); књига медитативне прозе *Лица* (1960); постхумно објављена дела: збирка приповедака *Кућа на осами* (1976), незавршен роман *Омер-паша Латас* (1976); две књиге медитативне прозе *Знакови поред пута* (1976) и *Свеске* (1981) (Милић, Вучић 2016: 12). Помало чуди да су подаци о Андрићевом животу скромни, да се уз сва дела доноси година када су објављена и тако имамо, не рачунајући годину живота и смрти, још чак 17 година. Ово нам не изгледа реалним и потребним.¹² У дѐлу са поднасловом **Улога књижевне уметности у друштву** Андрићу је посвећено пет страна, реч је, на првом месту, о одломку из Андрићеве беседе приликом примања Нобелове награде (*О причи и причању*) (Милић, Вучић 2016: 35–39).

12 Ова читанка доноси прилично исцрпне податке о Молијеру, Гундулићу, Држићу, Менчетићу, Сервантесу, Шекспиру, Бокачу, Петрарки, Дантеу, Кишу и другим писцима. Мислимо да би ту могла бити већа разлика између писаца са којима се ученици сусрећу само једанпут и Андрића као писца са којим се сусрећу сваке године.

Читанка – Српски језик и књижевност за други разред гимназија и средњих стручних школа Миодрага Павловића о Андрићу нуди следеће податке: „Сваке школске године си у прилици да читаш неко дело српског писца Иве Андрића (1892–1975) и тако боље упознаш стваралаштво нашег нобеловца. Овогодишњи избор обухвата неке од најпознатијих Андрићевих раних приповедака. Чувен по романима (*На Дрини ћуприја*, *Травничка хроника*, *Госпођица*, *Омер-паша Латас*), Андрић је посебно место у свом стваралаштву дао форми приповетке. После првих објављених песама, већ од двадесетих година прошлог века посветио се приповедачком раду. Од 1919. године живео је у Београду, где је обављао чиновничке послове при Министарству вера. Годину дана касније (1920), издавач Цвијановић је штампао његову приповетку *Пут Алије Ђерзелеза*. Неке од његових најлепших приповедака су *Мост*, *Труп*, *Чудо у Олову*, *Смрт у Сина новој текији*, *Жеђ*, *Злостављање*, *Љубав у касаби*, *Аникина времена...*” (Павловић 2015: 354). Овде вреди истаћи напомену ученицима да су у прилици да сваке године читају и обрађују „стваралаштво нашег нобеловца”, али и непотребно набрајање приповедака које се не обрађују.

Читанка за трећи разред гимназија и средњих стручних школа издавачке куће Клет, чији су аутори наши познати методичари Љиљана Бајић, Миодраг Павловић и Зона Мркаљ, о Андрићу доноси следеће податке: „Иво Андрић (1892–1975) једини је представник књижевности са југословенских простора чије је дело овековано Нобеловом наградом за књижевност. Иако се у књижевности појављује двадесетих година прошлог века као веома млад песник, Андрићев књижевни рад је претежно приповедачки. У бројним приповеткама, приповедачким збиркама и у романима показао је изузетну стилску снагу и успео да у традиционалним стилским формама презентује нова виђења света, живота и човека, спајајући

традиционално, легендарно и локално са савременим и универзалним. У неколико приповедачких књига остало је на десетине изузетних новела и приповедака, а три Андрићева романа, *На Дрини ћуприја*, *Травничка хроника* и *Госпођица*, објављена су непосредно по завршетку Другог светског рата, 1945. године, док се роман *Проклета авлија* појавио 1954. године” (Бајић и др. 2016: 366).

Читанка за четврти разред гимназија и средњих стручних школа групе аутора издавачке куће Логос о Иви Андрићу доноси највише података у поређењу са другим уџбеницима. Овде налазимо следеће: „Иво Андрић (1892–1975), књижевник, дипломата, један од најпознатијих српских писаца, добитник Нобелове награде за књижевност 1961. године. Основну школу завршио је у Вишеграду, гимназију у Сарајеву, а словенске књижевности и историјске науке студирао је у Загребу, Бечу, Кракову и Грацу, где је 1924. докторирао на теми *Развитак духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*. По избијању Првог светског рата ухапшен као припадник покрета Млада Босна, неколико месеци провео је у тамници у Марибору и потом годину дана у изгнанству у манастиру Гуча Гора код Травника. По доласку у Београд 1919. ради у Министарству иностраних дела. Као дипломата борави у Риму, Трсту, Марсеју, Паризу, Бриселу, Женеви и Берлину. За време Другог светског рата живи повучено у Београду, одбијајући сарадњу са окупационим властима. Након рата активан у културном животу, председник је Савеза писаца Југославије и Србије, члан САНУ, учесник, многих манифестација у земљи и иностранству. Андрићево стваралаштво, настало је у периоду од педесет година, обухвата приповетке, романе, есеје, путописне записе и песме. Представља синтезу богатих књижевних и духовних токова српске и европске културе. Своју имовину завештао је задужбини у Београду, која носи његово име и сваке године додељује пре-

стижну „Андрићеву награду” за најбољу збирку приповедака. Најзначајнија дела: лирска проза *Ex Ponto* (1918) и *Немири* (1919); збирке приповедака (три књиге под истим насловом 1924, 1931. и 1936), *Нове приповетке* (1948), *Лица* (1960), *Кућа на осами* (постхумно, 1976); романи *На Дрини ћуприја* (1954), *Травничка хроника* (1945), *Госпођица* (1945), *Проклета авлија* (1945), *Омер-паша Латас* (постхумно, 1976)” (Петровић и др 2016: 260).

3. 2. Интерпретација Андрићевих дела у читанкама

Овде ћемо, опет на одабраном узорку, урадити увид у неколико читанки, и то само оних које смо користили и у одељку када смо правили увид у податке о животу и раду нашег нобеловца.

Као што смо већ констатовали, први сусрет наших ученика у школи са Андрићем је у петом разреду. Одломак из текста *Мостови* је прилично кратак, на једној и по страни, а на маргини су објашњене неколике непознате речи. Међутим, сам одломак је наведен без било каквог објашњења. После текста налазимо неколико основних питања, добро постављених и кратак цитат о мостовима из *Знакова поред пута*: „У ствари, сваки мост представља један груб и за земљу везани почетак човековог напора да оствари свој сан о савлађивању земљине теже, па затим о летењу, да би се тако овладало светом и да би човек заузео боље место на земљи коју гази и у васиони која га очекује” (Станковић-Шошо 2015: 169). Нема спора да је овај Андрићев цитат добар, али нисмо сигурни да је примерен ученицима петог разреда основне школе и да би било боље да постоји локализација одломка. Касније налазимо још један одломак из *Знакова поред пута* и помало нејасан домаћи задатак – *Читајући добре писце, дешавају се пред нама чуда*.

Консултована *Читанка за шести разред* Завода за уџбенике доноси прво текст *Аска и вук* у целини са репродукцијом Едгара Дега *Балерина на сцени* и то је скоро седам страна читанке. Потом сусрећемо на једној и по страни питања и објашњења с поднасловима: *Велика брига материна*, *Лице у лице са страшним вуком*, *Последњи покрет* могао је бити само – игра, То више није била игра, него чудо, *Игра са смрћу* или *Игра за живот* (Андрић 2009: 48–49). Питања и објашњења су коректна и једини недостатак би могао бити тај да недостаје објашњење мање познатих речи и израза, којих несумњиво има у овом тексту. Реална је претпоставка да један број наших ученика не зна значење следећих речи: *ојагњила*, *скут*, *шиљеже*, *пландиште*, *врбова маца*, *рашчеречити*, *папак*, *мекет*, *капислара*, *тор...* (Брборић 2018: 42–57).

Тако и *Читанка за седми разред* доноси на прво место одломак из *Приче о кмету Симану* на три стране (129–133). Одломак је „пресечен” једном, не баш успелом илустрацијом (Станковић Шошо 2016: 132). Уз сам одломак налазимо објашњење десетак мање познатих речи. После тога следе, на пола стране, неколико основних питања за боље разумевање текста и део насловљен као *откривалица* са објашњењем шта је фабула.

Уџбеник *Речи мудрости – читанка за осми разред основне школе* о Андрићу говори на шест страна (Несторовић–Грушановић 2016: 203–208). На првом месту сусрећемо одломак из приповетке *Мост на Жепи*, одломак је на више од четири стране и мислимо да је добро одабран. Пре одломка се налази успешно објашњење текста: „Мост на Жепи, за неке је најбоља приповетка српског нобеловца Иве Андрића, први пут је објављена 1925. године. У овој приповеци наизменично се прати судбина два лика – великог везира Јусуфа, који је пореклом из Жепе, малог места у Босни, близу ушћа реке Жепе

у Дрину, и неимара, безименог, тајновитог Италијана који гради мостове у Отоманској империји” (Несторовић–Грушановић 2016: 203). Уз текст, на маргини имамо објашњене неких непознатих речи, а после текста прво имамо објашњење неких књижевнотеоријских појмова (мотив, композиција) и после тога, на скоро две стране текста, питања и објашњења у функцији разумевања и тумачења текста.

Средњошколске читанке се помало разликују од оних за основну школу. Наиме, у основној школи се, по правилу, обрађују или краћи текстови или одломци текстова, док се у средњој школи, најчешће, обрађују дела у целини, а читанке доносе само краће одломке из тих дела. *Читанка са књижевнотеоријским појмовима за I разред гимназија и средњих стручних школа* из 2016. године Завода за уџбенике на самом почетку, у поглављу *Књижевност и друге уметности*, доноси одломак из романа *На Дрини ћуприја*, мада се овај роман обрађује тек у трећем разреду. Налазимо и одличну фотографију моста, с напоменом *Мост у Вишеграду, XVI век* и мање успешну, још једну фотографију Андрића поред истог моста. Вреди истаћи да овде, са напоменом **занимљивост**, налазимо и добро објашњење о Андрићграду или Каменграду.¹³ После тога, сусрећемо одломак из Андрићеве беседе приликом примања Нобелове награде, уз налог ученицима да беседу прочитају. У одељку *Интерпретација* сусрећемо добро одабрана питања за анализу и тумачење ове беседе и захтев да ученици објасне Андрићево схватање уметности (Милић, Вучић 2016: 35–39). Чини нам се да би у првом разреду вредело ученицима објаснити и да

13 Овај, по много чему вредан и занимљив културни центар, налази се уз сами Вишеград, јединствен је изгледом и значајним и културним институцијама, а по неким најавама, то је предвиђена локација за снимање филма по знаменитом роману. Идејни творац овог веома лепог центра је Емир Кустурица.

је Андрић необично поштовао дело Вука Караџића и да је о Вуку написао једну књигу. Такође би било драгоценост донети неколико цитата, попут: „Тешко је данашњем човеку потпуно сагледати и оценити новину и необичност Вуковог потхвата, револуционарни карактер његов, па према томе, тешко је схватити данас и отпор на који је тај потхват дуго времена наилазио у тадашњем јавном животу и борбу која је била потребна за његово извршење” (Андрић 1972: 9) или: „Као и сваки реформатор, Вук је био и рушилац и градитељ, и више градитељ него рушилац, али је савременицима, нарочито у прво време, морала бити више видљива рушилачка страна његовог потхвата” (Андрић 1972: 17).

Читанка – Српски језик и књижевност за други разред гимназија и средњих стручних школа на првом месту доноси већ цитирани одломак о животу и делу Иве Андрића и потом одломак из приповетке *Пут Алије Ђерзелеза*. Одломак је добро одабран из дела *Ђерзелез на путу* и има шест страница (Павловић 2015: 354–359), а затим следе коректно одабрана питања за тумачење с јасним захтевом да се приповетка прочита у целини, да ученици обрате пажњу на композицију, и мноштво, рекли бисмо, подстицајних питања (Павловића 2015: 360).

Читанка за трећи разред гимназија и средњих стручних школа доноси одломак из дела *Ex Ponto*, са краћим објашњењима, а потом два одломка из романа *На Дрини ћуприја*. Одломци су прилично дугачки и имају скоро тридесет страна (359–379). Следе их објашњења непознатих речи које сусрећемо у одломцима. Објашњења која се налазе после оба одломка, доносе и коректна питања и свакако ће ученицима бити од велике помоћи за ваљано тумачење. Истина, поставља се питање да ли су потребни овако велики одломци, будући да наставни програм налаже читање и обраду романа у целини.

Читанка за четврти разред гимназија и средњих стручних школа групе аутора, пре одломка из *Проклете авлије* доноси лепа запажања о роману и констатацију да је то последњи Андрићев завршени роман. Потом следи одломак на седам страна, и објашњење само две непознате речи (*ефендија* и *амица*). Следе питања за рад на тексту, као и појмовник са објашњењима шта је **прстенасти роман** и **уметнички простор**, као и репрезентативан цитат Иве Тартаље и неколико истраживачких задатака за ученике (Петровић и др. 2016: 250–260).

4. Закључак

Андрић је највећи писац наших простора и није га нужно сврставати у националне оквире. Ипак, сам се одредио и његова припадност српској књижевности није и не може бити спорна. Наравно, на томе није нужно претерано инсистирати у школском приступу, али не видимо разлога зашто се не може јасно рећи. Нико не оспорава право другима да изучавају дело Иве Андрића у наставном процесу.

Статус Иве Андрића у школском систему Србије и Републике Српске је веома добар, о томе сведоче резултати увида у актуелне наставне програме. Знатно је лошије Андрић заступљен у Црној Гори, док је његово књижевно дело, када је у питању школски систем у Федерацији и Републици Хрватској, прилично скрајнуто.

Ученици старијих разреда основне школе и свих разреда средње школе у Републици Србији и у Републици Српској сваке године обрађују нека од Андрићевих дела, а има година када се обрађују и по два дела.

Сматрамо да би било добро да се у настави ученици сусрећу и са Андрићевим цитатима из дела која се не

обрађују. Сигурни смо да за такав поступак постоје разлози. Андрићеви цитати би могли бити и теме за ученичке писмене саставе, посебно у средњој школи.

О избору дела може се разговарати, мада сматрамо да постојећи избор није лош. Заправо, можда бисмо могли додати неко Андрићево дело, али се поставља питање шта од оних која се већ обрађују избацити. Можда је решење да се остави могућност обраде још неких Андрићевих текстова – у факултативном избору.

Наше читанке неуједначено приступају животу и делу писца. Неке су прилично детаљне, с много година и много дела, неке су овде селективне. Понекад се, нама се чини, превише инсистира на навођењу година уз дела нашег нобеловца, па мислимо да би напомене о његовом животу и делу било нужно ускладити с узрастом ученика.

Мора се јасно знати када се обрађује одломак, а када дело у целини. Сматрамо да би било добро да се краћа дела доносе у целини у читанкама, а не њихови одломци. Ово се посебно односи на основну школу, јер није реално да ученици поред читанке користе и лектиру.

У средњој школи се, по правилу, обрађују дела у целини и мислимо да читанке понекад доносе непотребно дугачке одломке. Сматрамо да би боље било да су одломци краћи, а да има више тумачења дела, више задатака за ученике и више цитата релевантних књижевних критичара о Андрићевом делу. Повремено недостају одређена објашњења. И приступ непознатим речима је неуједначен, па би се и овде могло размислити о извесним поправкама.

Ипак, наше читанке за основну и средњу школу коректно прате захтеве наставног програма и нема озбиљних пропуста у њима. Стога можемо оправдано рећи да је приступ Андрићевом животу и делу у нашим

уџбеницима и школском систему у целини добар. На крају и предметни наставици, на наставним часовима, уз коришћење одговарајуће литературе, могу дати додатни импулс ваљаном тумачењу Андрићевог књижевног опуса.

Литература

- Андрић 1972: Иво Андрић, *Иво Андрић о Вуку Караџићу*, Београд: БИГЗ.
- Андрић 2009: М. Андрић, *Крила плаве песме – читанка за 6. разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Андрић 2006: М. Андрић, *Плаво и златно: читанка за 7. разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Бајић и др.: 2016: Љ. Бајић, М. Павловић и З. Мркаљ, *Читанка за трећи разред гимназија и средњих стручних школа*, Београд: Klett.
- Брборић 2018: В. Брборић, Објашњење непознатих речи при обради књижевног текста, у: Љ. Бајић и др. (ред.) *Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура*, Београд: Филолошки факултет, 42–57.
- Илић 1997: П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси – методика наставе*, Нови Сад: Прометеј.
- Маринковић 2003: С. Маринковић, *Методика креативне наставе српског језика и књижевности*, Београд: Креативни центар.
- Милатовић 1996: В. Милатовић, *Књижевно дело Иве Андрића у настави*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Милатовић 2011: В. Милатовић, *Методика наставе српског језика и књижевности у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.
- Милић и Вучић 2016: Б. Милић и К. Вучић, *Читанка са књижевнотеоријским појмовима за I разред гимназија и средњих стручних школа*, Београд: Завод за уџбенике.
- Несторовић и Грушановић 2016: З. Несторовић и З. Груша-

- новић, *Речи мудрости – читанка за осми разред основне школе*, Београд: Klett.
- Николић 1992: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ного 2011: Р. Петров Ного, *Запиши и напиши – по (не)сигурном сећању и поузданом читању*, Београд: Београдска књига.
- Павловић 2008: М. Павловић, *Припремање наставника и ученика за тумачење књижевних дела*, Београд: Завод за уџбенике.
- Павловић 2015: М. Павловић, *Читанка – Српски језик и књижевност за други разред гимназија и средњих стручних школа*, Београд: Klett.
- Петровић и др. 2016: П. Петровић, М. Ђурић, Б. Сувајџић и Н. Станковић Шошо, *Читанка за четврти разред гимназија и средњих стручних школа*, Београд: Логос.
- Станковић Шошо 2015: Н. Станковић Шошо, *Чаролија речи – Читанка за пети разред основне школе*, Београд: Klett.
- Станковић Шошо 2016: Н. Станковић Шошо, *Ризнице речи – Читанка за седми разред основне школе*, Београд: Klett.
- Шиповац 2009: Н. Шиповац, *Иво Андрић у Херцеговини*, Београд: Беоцкњига.

Veljko Ž. Brborić

IVO ANDRIĆ IN CURRICULA AND LITERATURE TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL

The paper deals with the Ivo Andrić's opus in teaching process. We will review the current curricula and see the presence of the Ivo Andrić's opus in the teaching process. Namely, the curriculum is an official document and it determines which writing will be processed at lessons from literature. It is not disputable that Ivo Andrić

is a writer whose literary work is the most represented in the Serbian school. At the same time we will analyze some textbooks and handbooks for primary and secondary school and see what are our students asked when interpreting Andrić's opus. So, we will make an insight into basic textbook literature and see kind of approach to the opus of our Nobel laureate. In our opinion, that will be sufficient to draw the appropriate conclusions about the place and role of Ivo Andrić in the teaching process and to confirm that it is the writing of the most represented and the most important school writer.

Key words: Ivo Andrić, curriculum, literature textbooks, primary school, secondary school, textbooks and handbooks.